

Ринок фінансово-банківських послуг

Андрій КРИСОВАТИЙ,
Наталія СИНЮТКА

**ТРАНСФОРМАЦІЯ
ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
В СИСТЕМІ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

Резюме

Розглянуто аспекти децентралізації державних фінансів. Вказано, що основою концепції є положення щодо державних фінансів як форпосту економічного суверенітету. Проаналізовано експансивні і рестрикційні типи та бюджетні податкові та боргові інструменти управління державними фінансами. Обґрунтовано доцільність поширення досвіду запровадження нової інституційної архітектури мікрополітики у сфері фіскальної політики, суспільних фінансів і бюджету. Доведено, що при поєднанні рецесії з інфляцією необхідно одночасно застосувати як стимулюючі, так і стримуючі фінансові інструменти. Сформульовано положення щодо того, що побудова ефективної фінансової системи в Україні блокується ідеологічною та психологічною невідповідністю як виробника, так і органів центральної та місцевої влади, а також небажанням або неусвідомленням необхідності звуження зони фіскальних протиріч. Констатовано, що зміни цього стану справ може лише за умови усупільнення менталітету на основі усвідомлення необхідності одержання частини ВВП і сприйняття відповідальності за податкові ціни суспільних благ та трансфертних платежів.

© Андрій Крисоватий, Наталія Синютка, 2016.

Крисоватий Андрій, докт. екон. наук, професор, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Синютка Наталія, Львівський національний університет «Львівська політехніка», Україна.

Ключові слова

Державні фінанси, децентралізація, податкові інструменти, боргові інструменти, фіскальна політика, суспільні фінанси.

Класифікація за JEL: H00, H2, H3.

Турбулентність державних фінансів в епоху глобалізації

Дискурс навколо еволюції інституту держави та перспектив збереження її суверенітету в епоху глобалізації не отримав однозначної оцінки в науковій літературі. Очевидним є лише одне: світ змінюється, і разом з ним змінюються уявлення про роль держави в міжнародних економічних відносинах¹, в політичному, економічному і соціальному житті суспільства; «...відбувається трансформація цієї традиційної форми організації світового соціуму в деяку нову її форму» [13, с. 3]. Все це вкотре в контексті ретроспективи глобального розвитку актуалізує пошук відповіді на риторичні запитання: яка роль відводиться державі і якою має бути оптимальна модель її фінансової поведінки в сучасних умовах глобальних трансформацій? Чи справді глобальна конкуренція означає кінець національної фінансової економічної політики та добробуту держави (welfarestate)?²

---

¹ Впродовж кількох століть з часу свого виникнення держава (у своїй специфічній формі національної держави) розглядалась як головний суб'єкт у міжнародних економічних відносинах. Регулювання світової економіки асоціювалося з діяльністю національних урядів, оскільки саме вони здійснювали юридичний контроль у межах своїх суверенних територій. Найбільш розвинуті в той чи інший період національні господарства значною мірою визначали характер, форми і механізми міжнародних відносин. Цілком обґрунтовано світова економіка розглядалася як сукупність взаємопов'язаних національних економік. Торгівля і рух капіталу в світовій економіці були буквально інтернаціональними [8, с. 270].

² Держава загального добробуту (welfare state) отримала поширення в країнах Західної Європи після Другої світової війни. Організаційно-правове зародження держави добробуту пов'язане з іменем англійського політичного діяча Уільяма Беверіджа, пропозиції якого (план Беверіджа) в 1942 р. стали основою ряду законів про державну систему медичного обслуговування та соціального забезпечення. На міжнародному рівні підставою для правового оформлення й практичної розбудови держави загального добробуту стали рішення Міжнародної організації праці (Філадельфія, 1944 р.) [1, с. 32].

Передусім зазначимо, що загальні міркування про роль державних фінансів в епоху глобалізації малопродуктивні, якщо поза увагою залишається багатогранність і багаторівневість цієї проблеми (йдеться про основні тенденції еволюції держави в сучасному глобально центричному світі; про зміну її функціонального призначення в епоху глобалізації та ролі в регулюванні фінансових процесів і соціальних відносин у суспільстві; про нову роль держави як учасника міжнародних фінансових відносин; про модернізацію державних фінансових інститутів і вдосконалення державного фінансового управління тощо). У рамках цього дослідження обмежимося дискурсом про функції державних фінансів та їх регулюючу роль в умовах сучасних глобальних трансформацій, оскільки, незважаючи на значний інтерес як зарубіжних, так і українських вчених [5; 6, с. 470–481; 7] до питань ролі державних фінансів в економіці, дотепер недостатньо чітко визначені об'єктивні основи еволюції державних фінансів у контексті «провалів глобалізації», вектори змін форм та методів державного фінансового регулювання економіки в умовах формування глобально центричної економіки.

Якщо не вдаватися у подробиці (маємо на увазі особливості державного фінансового регулювання в окремих країнах), то надалі предметом обговорення є теза про те, що в умовах глобальної конкуренції державні фінанси національних держав суттєво змінюються, що виявляється не лише в перегляді концептуальних основ теорії державних фінансів, а й у трансформації напрямів, форм і методів їх управління.

Насамперед розпочнемо з уточнення теоретико-методологічних засад державних фінансів, оскільки на відповідній методологічній основі визначається інструментарій і реалізуються механізми їх макроекономічного управління. Різні течії та школи економічної науки розставляють неоднозначні акценти в питанні, що стосується визначення предмета теоретичного аналізу в межах фінансової політики держави. Виокремимо три найбільш поширені методологічні позиції, на яких ґрунтуються спроби принципового поглиблення відповідних визначень.

Перша з них стосується розуміння державних фінансів як інструменту реалізації фінансових інтересів державної скарбниці (казни). У цьому контексті державні фінанси пов'язані з державною діяльністю і прийняттям фінансових рішень щодо способів фінансування державних видатків за рахунок податків та інших методів накопичення фінансових ресурсів держави.

У традиційному розумінні макроекономічних залежностей державні фінанси розуміють як заходи уряду, спрямовані на зниження безробіття чи інфляції через зміну державних видатків, рівня оподаткування чи мобілізації альтернативних доходів держави або через одночасне поєднання обох цих заходів. У такому контексті доходи держави і державні видатки – основні інструменти державних фінансів, які мають набути стимулюючого / експансійного характеру (спрямована на підтримання високих темпів економічного зростання та досягнення високого рівня зайнятості через стимулювання су-

купного попиту) і стримуючого / рестрикційного характеру (зорієнтована на скорочення сукупного попиту та зниження рівня інфляції).

Принциповою позицією у нашому випадку є те, що ми розглядаємо державні фінанси у широкому контексті – крізь призму прийняття фінансових рішень щодо доходів казни і державних видатків, не залишаючи при цьому поза увагою невід’ємну детермінанту цієї політики – державний борг як інструмент фінансування дефіциту бюджету, а в умовах сьогодення – повноцінний сегмент формування бюджетних ресурсів держави.

Щоб окреслити визначальні детермінанти державних фінансів на сучасному етапі глобальних європейських трансформацій, необхідно звернути увагу на ще один важливий з методологічної точки зору аспект. Йдеться, зокрема, про те, що глобальний європейський економічний розвиток як складова значно ширшої суспільно-історичної еволюції супроводжується, з одного боку, посиленням єдності і системної цілісності світового господарства на основі поглиблення інтеграційних процесів, а з іншого – паралельно з процесами глобальної інтеграції відбувається диференціація і дезінтеграція глобального простору. У такому контексті особливості державних фінансів є зовнішніми формами відображення об’єктивної дійсності у причинно-наслідкових формах глобалізації та диференціації.

Де-юре державні фінанси залишаються форпостом економічного суверенітету держави. Йдеться щонайменше про два таких основних аспекти. По-перше, одним із принципів правосуб’єктності держави і символом національного суверенітету з часів Вестфальського миру 1648 р. є право кожної суверенної держави встановлювати та стягувати на своїй території податки. По-друге, основою економічного суверенітету є бюджет як інструмент надання суспільних благ, як фінансова основа економічної діяльності держави і виконання нею своїх основних функцій. І наскільки б інтенсивно не відбувалися процеси глобалізації, допоки є бюджет – існує держава, поки існує держава – існуватиме бюджет. Бюджетна політика традиційно залишається концентрованим відображенням основних функцій держави, а структура бюджету – її пріоритетів. На відповідній основі реалізуються і механізми управління державними фінансами.

Водночас маємо враховувати те, що де-факто домінанти державних фінансів в умовах глобальної фази розвитку європейської економіки винесені за географічні межі країни.

Насамперед важливі зміни зумовлені кардинальною перебудовою механізмів макроекономічного регулювання. Якщо раніше вибір цільових орієнтирів і методів регулювання визначався винятково національними інтересами країни, то тепер він значною мірою залежить від визначальних домінант європейського глобального розвитку. Це потребує, з одного боку, уніфікації й гармонізації інструментів і методів управління державними фінансами, оскільки глобалізація звужила можливості для довільної та волюнтаристської по-

ведінки. А з іншого боку, в умовах глобальної конкуренції «...податкова система, правила інвестиційної діяльності й бюджетна політика мають більшою мірою реагувати на зміни параметрів європейської економіки, що набуває глобального характеру» [16, с. 51].

На сьогоднішньому етапі глобалізації безпосередніми основними зовнішніми чинниками формування державних фінансів України виступатимуть:

- встановлення миру на сході України і закінчення антитерористичної операції;
- подолання корупції та дотримання вимог міжнародних фінансових інститутів, які виступатимуть донорами і кредиторами Української держави;
- рівень цін на імпортований з Російської Федерації газ;
- очікування результатів Європейської інтеграції;
- темпи відновлення рівня ділової активності країн – торговельних партнерів України й економічного зростання європейської економіки і відповідно попиту на товари українського експорту;
- фізичний обсяг попиту на основні товари українського експорту на європейському ринку;
- рівень і динаміка цін на основні товари українського експорту на європейському ринку;
- динаміка відсоткових ставок на європейському фінансовому ринку, оскільки вони визначають інтенсивність та напрями потоків капіталу (передусім портфельних інвестицій), фінансовий стан країни зі значною зовнішньою заборгованістю, а отже, і доступність капіталу для українських позичальників;
- рівень волатильності основних резервних валют (долара США і євро), в яких деноміновані зовнішні боргові зобов'язання України.

Сьогодні криза охопила глобальну соціальну сферу та переходить у сферу політичну (гібридні війни, загострення політичного протистояння у світовому масштабі, соціальні потрясіння й проблеми з біженцями). Найгірше, що все це відображається на соціумі і криза перейшла у сферу цінностей та ідеології. Необхідно переосмислити цілі глобального розвитку. Потрібно принципово перебудувати інститути, у межах яких функціонує світове господарство. Існуюча сьогодні система міжнародних інститутів сприяє, швидше, глобальному хаосу, ніж глобальному порядку. Неспроможність економічної теорії сьогодні вибудувати постулати для практичної реалізації її основних положень задля ефективного безкризового розвитку світової економіки ще раз підтверджує, що економіка майбутнього потребує нового теоретичного

підґрунтя та побудови новітніх інститутів, які в комплексі дають змогу скоординувати у світовому масштабі і економіку, і політику в контексті врахування національних культурних особливостей та соціальної сфери (неформальних інститутів).

Наявність зовнішніх чинників впливу і виключно суб'єктивних факторів компаративістики багатовимірного простору підтверджує актуальність на сьогодні положень теорії збігу обставин розвитку, яка базується на нормативному підході нового прагматизму [9].

Переосмислення потреби у новому напрямі економічної теорії щодо обґрунтування сутності державних фінансів в епоху глобалізації спонукало нас до роздумів щодо відмови від будь-якого догматизму як інтелектуального корсета, який дуже односторонньо спрямовує пошук відповідей на конкретні запитання.

Новітній фінансовий антропологізм суспільної ролі держави

Послаблення бюджетної політики як основного інструменту управління державними фінансами і стабілізації кон'юнктури в умовах глобальної нестабільності зумовило об'єктивну необхідність висунення нових концепцій фінансового регулювання. Дедалі частіше порушується питання про необхідність впровадження у фінансову практику так званих «бюджетних (фіскальних) правил» (йдеться про правила / норми, які затверджені законодавчо або прийняті у формі «суспільної угоди» і повинні стати критеріями фінансової дисципліни й ефективної бюджетної політики). Необхідність прийняття цих правил зумовлена перманентно зростаючими бюджетними дефіцитами, державною заборгованістю і збільшенням видатків на обслуговування державного боргу, що однозначно негативно позначається на темпах економічного зростання та стабільності фінансових систем як розвинутих країн, так і країн з ринками, що розвиваються. Відкритим залишається питання про можливі позитивні й негативні наслідки, що можуть виникнути під час використання цих правил порівняно з гнучкою (дискреційною) бюджетною політикою, яка більш динамічно реагує і адаптується до зовнішньої економічної кон'юнктури. Інакше кажучи, предметом дискусії упродовж останніх кількох десятиліть залишається питання: яка політика більш ефективна – уніфікована, що базується на жорстких правилах, нормах та законах, чи дискреційна, в умовах якої рішення щодо вжиття тих чи інших заходів приймаються з урахуванням як цілей національної фінансової політики, інституціональної організації бюджетного процесу й методів реалізації бюджетної політики, так і зовнішньої економічної кон'юнктури.

Таблиця 1

Типи та інструментарій управління державними фінансами

Тип управління	Інструменти державних фінансів		
	Бюджетно-податкові		Боргові
	Бюджетні видатки	Податки	Позики
Експансійні / стимулюючі	зростають	зменшуються	збільшуються
Рестрикційні / стримуючі	скорочуються	зростають	зменшуються

Джерело: складено авторами.

Дедалі очевиднішим є те, що бюджетний дефіцит, як і інші фіскальні параметри (доходи, видатки, державні борги), важливо розглядати не лише в статичній, а й у динамічній (як формування доходів бюджету, здійснення бюджетних видатків, фінансування бюджетного дефіциту та обслуговування боргових зобов'язань держави), оскільки всі вони є відображенням процесів, що взаємопов'язано відбуваються у часі з різною інтенсивністю, збігаючись за напрямками чи різноспрямовано.

Кон'юнктурний фіскальний розрив як різниця (відхилення) фактичних основних параметрів державних фінансів від потенційно запланованих виникає у результаті дії ендогенних і екзогенних асиметричних шоків / імпульсів, а циклічний фіскальний розрив (відхилення фіскальних параметрів від заданої тенденції з урахуванням чинника часу) є наслідком стохастичних коливань ділової активності навколо тренда.

Незалежно від типу асиметричного шоку (чи то шок пропозиції, чи попиту), а також від того, які механізми його поширення, асиметричні шоки можуть виникати як у середині країни, так і за її межами. В умовах сучасної глобальної фази розвитку європейської економіки фінансова система будь-якої країни через торговельні та фінансові взаємозв'язки піддається впливу зовнішніх чинників і економічних подій, що відбуваються в інших країнах та регіонах. Відповідно, в аналітичних цілях за допомогою економетричних моделей важливо прораховувати вплив не лише ендогенного (в науковій літературі зустрічаємо «домашнього» [11, с. 591]), а й екзогенного (міжнародного) компонента стохастичних кон'юнктурних коливань і циклічних імпульсів. Кожен із таких екзогенних імпульсів чи асиметричних шоків поширюється в глобальній економіці, змінюючи фіскальні параметри фінансової політики окремих держав, причому спосіб поширення залежить від моделі соціально-економічного розвитку кожної конкретної держави та структури її фінансової системи. Теоретично характер впливу екзогенних стохастичних кон'юнктурних коливань і циклічних імпульсів можна інтерпретувати по-різному:

- по-перше, як деякий набір загальних для всіх країн та одночасно на них діючих асиметричних шоків;
- по-друге, як сукупність стохастичних кон'юнктурних імпульсів (шоків), що виникають в окремих країнах і з певним часовим лагом поширюються на інші країни через торговельні канали та фінансові ринки.

Насправді на практиці важко провести чітке розмежування між цими альтернативами, хоча очевидна можливість виникнення ситуацій, в яких основну роль відіграє кожна із цих альтернатив.

В умовах поглиблення глобальних фіскальних дисбалансів і загострення проблеми фінансової кризи актуалізується питання збалансованого бюджету та забезпечення на цій основі стійкості державних фінансів. З огляду на моделі фіскальної рівноваги сучасна фінансова наука оперує п'ятьма основними концепціями збалансування бюджету, в рамках яких прописані теоретичні моделі прийняття фінансових рішень:

1. Концепція збалансування бюджету на щорічній основі, суть якої полягає в необхідності щорічного збалансування бюджету на бездефіцитній основі.

2. Концепція циклічного збалансування бюджету, згідно з якою бюджет має бути збалансований не в календарному чи фінансовому році, а протягом усього економічного циклу. В цьому випадку державні запозичення виступають інструментом фінансування бюджетного дефіциту, що виникає в результаті скорочення доходів від оподаткування в депресивній фазі економічного циклу.

3. Концепція автоматично стабілізуючої економічної політики, що передбачає балансування бюджету протягом усього економічного циклу, проте увага акцентується у ній на так званих вмонтованих стабілізаторах.

4. Концепція компенсаційного бюджету, в якій наголошується на перманентно зростаючій стагнації економіки розвинутих країн і, відповідно, на неможливості зменшення постійно зростаючого дефіциту бюджету та повної відмови від державних запозичень.

5. Концепція фіскальної консолідації, науковий інтерес до якої зріс під впливом глобальної кризи 2008–2009 рр. і в умовах загострення боргових проблем у Греції, Іспанії, Ірландії і Португалії в 2010 р. В основу бюджетної політики більшості країн на найближчі роки покладено ідею забезпечення стабільності бюджетної системи за рахунок скорочення бюджетного дефіциту з умовою виконання раніше прийнятих зобов'язань та сприяння інноваційному розвитку економіки. Така корекція бюджетної політики визначається щонайменше двома причинами. По-перше, подальше нарощування бюджетних видатків суперечить політиці забезпечення фінансової стабільності і

стримування інфляційних процесів. По-друге, накопичений у більшості країн за попередні періоди тягар соціальних зобов'язань потребує їхньої інвентаризації та максимально допустимого скорочення, що виявилось в посиленні жорсткості бюджетних правил і вимог до виділення бюджетних коштів.

Як підтверджує практика розвинутих європейських країн, для досягнення фіскальної збалансованості та стійкості більшість із них застосовує спеціальні фіскальні правила³. Узагальнюючи європейський досвід, автори одного із досліджень на цю тему виділяють три основних типи правил, що накладають обмеження на бюджетну політику з метою досягнення макроекономічної стабільності, зміцнення фінансової надійності і довіри до економічної політики уряду [15]:

1. Правила, що потребують збалансованого бюджету чи обмеження граничної величини бюджетного дефіциту (зокрема, йдеться про такі форми фіскальних обмежень: повну відповідність доходів і видатків бюджету (тобто повну заборону державних запозичень) чи обмеження бюджетного дефіциту певним відсотком ВВП; збалансування доходів та видатків з урахуванням циклічного чинника (це саме стосується й обсягу бюджетного дефіциту); збалансування лише поточних доходів і видатків (при тому, що позики допускаються лише для фінансування капіталовкладень)).

2. Правила щодо політики державних запозичень (можуть забороняти: державні позики із внутрішніх джерел; у центрального банку – або ж обмежувати ці позики певною пропорцією до державних доходів та видатків у минулому).

3. Правила щодо обсягу державного боргу чи резервів (можуть обмежувати обсяг валової (або чистої) заборгованості відсотком у внутрішньому валовому продукті; визначати величину резервів позабюджетних фондів (найчастіше фондів соціального страхування) часткою щорічних соціальних виплат).

В умовах нестабільної зовнішньої кон'юнктури масштаби глобальних фіскальних дисбалансів закономірно зростають, проте їх наслідки (ефекти) в різних країнах суттєво відрізняються як за характером і причинами виникнення, так і за регулярністю й тривалістю існування в часі тощо. На аналітичному рівні асиметричний характер ефектів фіскальних дисбалансів можна пояснити щонайменше з позицій трьох якісно різних точок зору.

³ В 1990-ті рр. у більшості країн були підготовлені нормативні та методичні документи у сфері проведення бюджетної політики, розробки довгострокових бюджетних стратегій і досягнення бюджетної стійкості. Наприклад, у Великобританії був прийнятий «Кодекс бюджетної стабільності» (1997 р.), в Австралії – «Хартія бюджетної справедливості» (1998 р.), у Новій Зеландії – «Акт фіскальної відповідальності» (1994 р.), в Європейському Союзі – «Маастрихтська угода» (розширена в 1997 р. відповідно до «Пакту про стабільність і зростання») [12, с. 26].

По-перше, їх динаміка і форми вияву (йдеться про фіскальні дисбаланси) в країнах, які значною мірою залежать від умов зовнішньої торгівлі й зовнішнього фінансування, відрізняються від тих, що наявні в країнах, менш залежних від зовнішнього світу. В такому разі можна спостерігати більший вплив невизначеності чинників зовнішнього середовища (наприклад, ціни на нафту і газ, валютної волатильності і нестабільного обмінного курсу, динаміки відсоткових ставок на ринках позикового капіталу та ін.) на державні фінанси країн із надмірним рівнем залежності від них, що значною мірою зумовлений високою зовнішньоекономічною відкритістю (йдеться в т. ч. й про українську економіку).

По-друге, країни-експортери сировини і товарів з низьким рівнем обробки піддаються впливу іншого типу шоків, ніж країни-експортери готової високотехнологічної продукції. Як відомо, амплітуда коливань світових цін на сировину набагато вища, ніж на продукцію обробної галузі, що пов'язано як з обмеженістю природних запасів (наприклад, нафти та газу), так і з недостатнім рівнем конкуренції на сировинних ринках, що мають олігополістичний характер. Щодо цін на товари з низьким рівнем обробки (наприклад, чорні й кольорові метали), то їх динаміка значною мірою визначається загальною світовою кон'юктурою (у випадку погіршення умов торгівлі відбувається різке зниження цін на таку продукцію).

І насамкінець, основні фіскальні параметри (доходи та видатки бюджету, бюджетний дефіцит і державний борг) можуть відрізнитися від цільових орієнтирів внаслідок того, що прогнози всіх основних макроекономічних показників містять систематичну помилку⁴, дія якої в умовах нестабільної зовнішньої кон'юктури, як правило, посилюється. Світовий досвід показує, що різні країни у різні періоди застосовують як консервативне прогнозування параметрів державних фінансів (за якого, наприклад, прогнози бюджетних доходів цілеспрямовано занижуються), так і оптимістичні підходи до прогнозування параметрів державних фінансів (коли прогнози бюджетних доходів, навпаки, цілеспрямовано завищуються)⁵. Стійкі оптимістичні прогнози означають, що уряд, забезпечуючи короткострокові політичні цілі або тиск лобістських груп, намагається не виправдано збільшити державні витрати. Це призводить до регулярного перевищення законодавчо встановлених показників бюджетного дефіциту, тобто до послаблення фінансової дисципліни.

Аналізуючи асиметричні ефекти фіскальних дисбалансів, важливо враховувати, що вони визначаються динамікою макроекономічних параметрів

---

⁴ Чергування недооцінки певного показника з його переоцінкою свідчить про випадковий характер помилки прогнозування, натомість переважання завищених чи занижених прогнозів свідчить про їх систематичне відхилення від фактичних показників.

⁵ Так, наприклад, А. Ауербах у своїй відомій роботі показав, що прогноз доходів федерального бюджету в США систематично занижувався (консервативний підхід) при президенті Б. Клінтоні (в 1993–1999 рр.) і систематично завищувався до нього (в 1986–1992 рр.) [14].

рів, які змінюються під впливом стохастичних кон'юнктурних імпульсів (шоків) і принципово відрізняються за характером формування. Відповідно, доцільно виокремити три категорії змінних:

1. Показники зовнішньої кон'юнктури (ціни на товари експорту та імпорту, крос-курси долара й євро, динаміка відсоткових ставок на світових ринках позичкового капіталу і т. ін.), які виступають винятково як екзогенні шоки пропозиції (за їх прогнозування важливо використовувати оцінки міжнародних організацій і великих міжнародних компаній).

2. Показники, що піддаються корекції, значення яких більшою мірою визначаються рішеннями уряду та центрального банку (хоча варто зазначити, що ці рішення суттєво залежать і від значень екзогенних змінних). Йдеться насамперед про інфляцію й обмінний курс. Прогнозування таких змінних має ув'язуватися з оцінкою реакції влади (політичні шоки) на зміну зовнішніх умов.

3. Похідні / вторинні змінні, які переважно визначаються поєднанням зовнішніх змінних і показників, що піддаються корекції (наприклад, обсяг експорту чи імпорту, величина прибутку та заробітної плати тощо).

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що основні тенденції державних фінансів більшості держав у середньостроковій перспективі визначаються асиметричними ефектами і сценаріями післякризового відновлення європейської економіки та внутрішніми асиметричними шоками.

Дивергенція управління державними фінансами

Трансформації макроекономічної політики у контексті структурних реформ та глобалізації, які є у світі упродовж останнього десятиліття, засвідчують наявність фундаментальної тенденції до посилення інституціоналізаційних механізмів реалізації національної політики у сфері державних фінансів, зорієнтованої на ефективність, стабільність та зниження вразливості до зовнішніх викликів і загроз. Перезавантаження формальних та неформальних інститутів управління державними фінансами сьогодні виступає невід'ємним елементом новітньої філософії державотворення.

Теоретичне обґрунтування успіхів у сфері глобалізації національних виробництв нашою є на поширення досвіду запровадження нової інституційної архітектури макрополітики у сферу фіскальної політики, суспільних фінансів та бюджету. Відсутність конкретних теоретичних постулатів, чітко визначених координат трансформації сфери оподаткування, міжбюджетних

трансфертів, видатків і запозичень призводить до нових фундаментальних ризиків.

Саме наявність нових ризиків та загроз у сфері довгострокової стабільності суспільних фінансів посилює зацікавленість до повного оновлення інституційного дизайну управління державними фінансами.

Реалії сучасного соціально-економічного буття показують, що не капітал диктуватиме умови національним урядам, а розвинуті державні бюрократичні машини, які маніпулюють думками мільйонів, будуть диригувати економікою. Це зовсім не означає, що ми йдемо до комунізму. Приватна власність залишиться у фундаменті суспільства, проте сам капітал не здатен боротися з наслідками світових фінансових криз, нелегальною імміграцією чи глобальним потеплінням. Вирішення макропроблем стабілізації державних фінансів, що зачіпають інтереси усіх без винятку, вимагає деякого обмеження індивідуальної свободи. В цьому сенсі людство рухатиметься в майбутнє, зазираючи у минуле, відділяючись від ліберальної мрії абсолютної свободи.

Після завершення глобальної кризи питання стоятиме навіть не про роль держави в управлінні економікою, а про вирішення класичного завдання ринкового господарювання: яким чином багаті повинні ділитися з бідними, оскільки кожного разу початок системної кризи лежав у площині перерозподілу чи створення видимості перерозподілу благ. «Новий курс» Рузвельта, що вивів США з Великої депресії, передбачав перерозподіл благ державою – збільшені податки та соціальні програми дозволили відібрати частину прибутків у великих компаній і спрямувати їх найбільш незахищеним верствам населення. Тоді ж у світі відбулося різке зниження норми прибутків, зникли компанії із рентабельністю в сотні відсотків, частка загального багатства в США, що знаходилося в руках 1% найбагатших домогосподарств, знизилася з 35% в 1940-х рр. до 14% у 2010 р. Прихід неолібералізму створив видимість перерозподілу благ. На тлі стагнації реальних заробітних плат найманим робітникам було запропоновано компроміс у вигляді розподілу акцій як бонусів до заробітної плати. Це дало змогу також прив'язати працівників до частки крупного капіталу. Така модель за зростаючого споживання справді могла спровокувати кризу ще десятиліття тому. Саме усвідомивши можливу загрозу, США в середині 1990-х рр. зробили ставку на кредитування, яке дозволило дати населенню ряд благ, не зменшуючи прибуток бізнесу, але і це виявилось лише тимчасовим вирішенням.

Сьогодні світ стоїть на порозі нового витка розвитку соціально-ринкової держави. У найближчій перспективі роль держави в управлінні економікою зростає, проте корпорації не захочуть добровільно підгодовувати робітників у всьому світі. Хоча саме стабільне зростання попиту є основою ринкової економіки, і без зростання реальних доходів населення неможливо збільшувати споживання. Таким чином, необхідні або нові технології, що дають змогу зберегти зростання прибутків і зарплат одночасно, або новий «соці-

альний податковий договір», який все ж змусить корпорації пристосовуватися до нових умов перерозподілу.

Поява нових кризових явищ функціонування економіки України, яка збіглася в часі з поглибленням світової економічної кризи, в черговий раз загострила проблему пошуку ефективних фінансових інструментів подолання негативних тенденцій соціально-економічного розвитку. Як відомо, за допомогою державних фінансів держава може, з одного боку, коригувати потоки ринкового переливу капіталу, а з іншого – ініціювати необхідні соціально-економічні зрушення шляхом формування фінансового забезпечення видатків бюджету. Необхідно лише збалансувати інтереси всіх учасників перерозподільних відносин так, щоб забезпечити максимальні податкові надходження за мінімального негативного впливу фіска на економічну активність платників податків. Проте це непросто здійснити на практиці навіть в умовах розвинутої ринкової економіки, не кажучи вже про складнощі оптимізації оподаткування в країнах з ринковою економікою, що тільки утверджується.

Потрібно завжди шукати творчий консенсус, який поєднає необхідне з можливим, збалансує суперечливі інтереси суспільства, вирішить конфлікти між коротко- та довгостроковими інтересами специфічних соціальних груп, між фіскальними потребами центру і регіонів, між платниками податків та реципієнтами бюджетних коштів, між споживачами та виробниками. Якщо потенційно конфліктні ситуації не будуть пом'якшені за допомогою політичних інструментів, то прийти до компромісу буде важче. Більш того, всі або майже всі мають бути задоволені досягнутими результатами (перерозподілом ВВП) приблизно однаково. Лише такий компроміс може слугувати фундаментом для побудови якісно нової довгострокової суспільної конструкції.

Рис. 1 допоможе нам зрозуміти, як державні фінанси створюють вмонтовану стабільність. Державні видатки є фіксованими і вважаються не залежними від рівня ВВП. Бюджетні надходження змінюються зі зміною ВВП. Залежність між величиною бюджетних ресурсів держави і ВВП відображена висхідною лінією T.

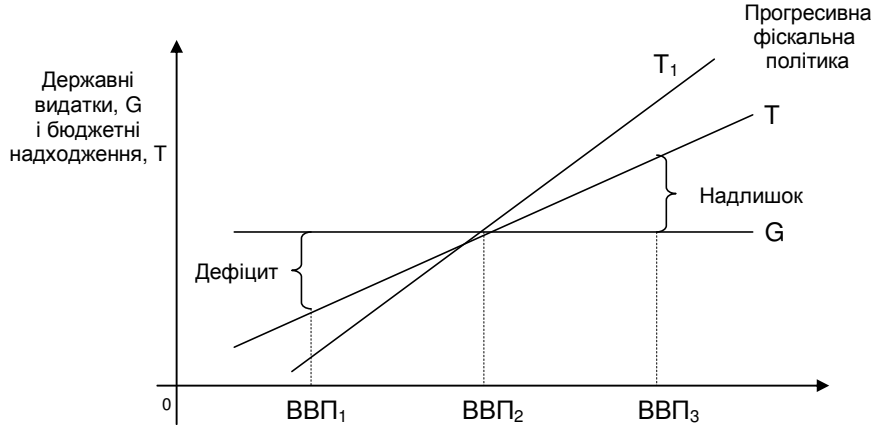
Економічне значення залежності між доходами бюджетів і ВВП стає очевидним у разі врахування таких двох аспектів:

- податки зменшують видатки і сукупний попит;
- з точки зору стабільності бажано зменшувати видатки, коли економіка йде до інфляції, і збільшувати видатки у період спаду.

Коли у фазі піднесення ВВП збільшується, надходження до бюджету автоматично зростають, а оскільки вони зменшують видатки, то стримують економічне зростання, тобто якщо економіка переміщується до більшого ВВП, бюджетні надходження автоматично зростають, зумовлюють зміни у бюджеті у напрямку від дефіциту до надлишку і зменшують загальну суму видатків.

Рисунок 1

Вмонтована стабільність економіки

Джерело: [10].

І навпаки, коли ВВП зменшується у фазі спаду, бюджетні надходження автоматично зменшуються, що збільшує видатки та пом'якшує спад. Зі зменшенням ВВП надходження бюджетних ресурсів зменшуються, і бюджет змінюється у напрямі від надлишку до дефіциту. На рис. 1 низький рівень ВВП₁ автоматично спричинятиме стимулюючий бюджетний дефіцит; високий і, мабуть, інфляційний рівень ВВП₃ автоматично індукуватиме стримуючий бюджетний надлишок.

З графіка видно, що масштаб автоматичних бюджетних дефіцитів або надлишків, а отже, і вмонтована стабільність залежить від відповідності змін у державних фінансах змінам ВВП. Якщо державні доходи різко змінюються зі змінами ВВП, то нахил лінії T на графіку буде крутим і вертикальна віддаль між T і G – дефіцити або надлишки – значною. І навпаки, якщо надходження до бюджету суттєво не змінюються у разі змін у ВВП, то нахил буде пологим, а вмонтована стабільність – незначною.

Вмонтована стабільність дає змогу зменшувати глибину коливань ділової активності, проте вмонтовані стабілізатори можуть лише послабити, але не скоригувати значні зміни рівноважного ВВП. Для коригування інфляції або рецесії часто потрібна дискреційна фінансова політика, тобто зміни у механізмах формування бюджетних ресурсів та організації фіскального адміністрування.

Фіскальні інтереси не обмежені лише акумулюванням коштів на користь держави (це вузьке трактування цього поняття), оскільки реалізація функцій держави на цьому не закінчується. Процес формування фінансових фондів забезпечує державу ресурсами, необхідними для реалізації її функцій. Останнє безпосередньо пов'язано з видатками, бо саме через видатки держава «презентує» себе суспільству. Справляння податків у контексті політики державних доходів – це не самоціль державної діяльності, а цілеспрямована суспільна інституція, орієнтована на задоволення інтересів суспільства, тобто оподаткування має бути суспільно спрямованим на фінансування видатків держави, пов'язаних з виконанням державою покладених на неї функцій.

Проблема виникає, коли економічна ситуація в країні поєднує у собі рецесію з інфляцією. У такому випадку необхідно одночасно застосовувати як стимулюючі, так і стримуючі фінансові інструменти, тобто маніпулювання державним бюджетом має стати таким, щоб воно ініціювало розвиток господарства без впливу на зростання цін. Вислів «маніпулювання державними доходами та видатками» означає не постійну зміну «правил гри», а свідоме настроювання інструментів фіскальної політики для досягнення суспільного добробуту. Суб'єкти, на які спрямовані фіскальні дії, повинні мати впевненість щодо основних фіскальних дій держави – оподаткування та податково-регулювання⁶.

Побудова оптимальної моделі управління державними фінансами потребує дослідження концептуальних основ, конкретних форм і методів довгострокового та короткострокового впливу суспільних фінансів на розвиток суспільства. Останні мають узгоджуватися із соціальними й економічними проблемами держави, можливостями їх вирішення через політику доходів бюджету та політику бюджетного регулювання й орієнтуватися на історичні, національні, культурні особливості, ступінь участі держави в економічних процесах, розвиненість ринкових відносин.

Управління державними фінансами кожної країни має свої особливості ще й з погляду того, що на неї має впливати менталітет суспільства – сформована століттями свідомість людей. Справа не в тому, що підвищення податків чи скорочення видатків в одній країні буде сприйматись позитивно, а в іншій – ні. Йдеться про форми та способи вияву психологічної реакції на фіскальні дії держави. Якщо національний тип охарактеризовано як впертий ін-

⁶ Посилення стримуючого впливу податкової політики при дефіциті коштів у економічних агентів, на жаль, стимулює останніх зменшувати базу оподаткування, що, у свою чергу, призводить до неефективності фіскальних дій щодо збільшення надходжень до державного бюджету. Якщо до того ж врахувати, що зміни у державних видатках мають більший вплив на суспільні витрати, ніж відповідні (за обсягом) зміни в оподаткуванні, то слід визнати, що бажання досягти через податкову політику певних результатів потребує від держави проведення грошових ін'єкцій, а не тільки створення сприятливих умов для функціонування одиниць господарювання.

дивідуалізм, то економічні агенти даної країни будуть опиратись діям держави, захищаючи свої інтереси доти, доки це буде можливо. Про це потрібно пам'ятати, коли розглядаються можливі перспективи застосування фінансових інструментів для перезавантаження управління державними фінансами.

Наукові етюди щодо трансформацій у сфері державних фінансів

Арсенал сучасної економічної науки дозволяє з тим або іншим ступенем конструктивності долучитися до дискусії щодо політики централізації або децентралізації державних фінансів, яка проводиться державою. Підприємці та їхні прибічники у законодавчій владі стверджували про неприпустимо високі показники одержавлення ВВП, органи фіскальної влади та представники уряду доводили, що його величина є цілком нормальною, а подальше суттєве зниження – просто неможливим у зв'язку з безперспективністю зменшення видаткової частини бюджету, представники місцевих громад заявляли про надмірну централізацію бюджетних ресурсів та неефективність політики міжбюджетних трансфертів.

І все-таки: велика в Україні централізація державних фінансів чи цілком нормальна? Що заважає побудові у нашій державі ефективної фінансової системи в умовах децентралізації? Чому центральна влада і влада на місцях та бізнес не можуть прийти до розумного компромісу? І чи можливий взагалі такий компроміс? Можливо, тут має місце «особливий шлях» нашої країни?

Для того, щоб відповісти на це запитання, доцільно, на нашу думку, здійснити моніторинг: як еволюціонувала суспільна свідомість відносно ролі чинника державних фінансів у розвитку національної економіки.

На початку 1980-х рр. американський економіст Артур Лаффер спробував упорядкувати даремні суперечки про те, якими мають бути державні фінанси. Ця логіка була настільки простою, а аргументація нової теорії – настільки бездоганною, що її взяла на озброєння адміністрація Рональда Рейгана. Більше того, ідеологія кривої Лаффера стала теоретичною основою нової фінансово-економічної політики США – рейганоміки. Проте спроби її практичного втілення призвели до негативного результату – ліберальна фінансова політика виявилася не в змозі вирішити бюджетні проблеми країни. Зрозуміло, що всі ці роки теоретики продовжували будувати економічні моделі з фіскальним фактором, які на практиці майже нічого не давали. Практики ж розуміли, що головне – визначити точку максимуму на кривій Лаффера та ідентифікувати, де ж щодо цієї точки (ліворуч або праворуч) розташовується фактичний рівень одержавлення ВВП. А в цей час українські реформатори, не отримуючи від науки

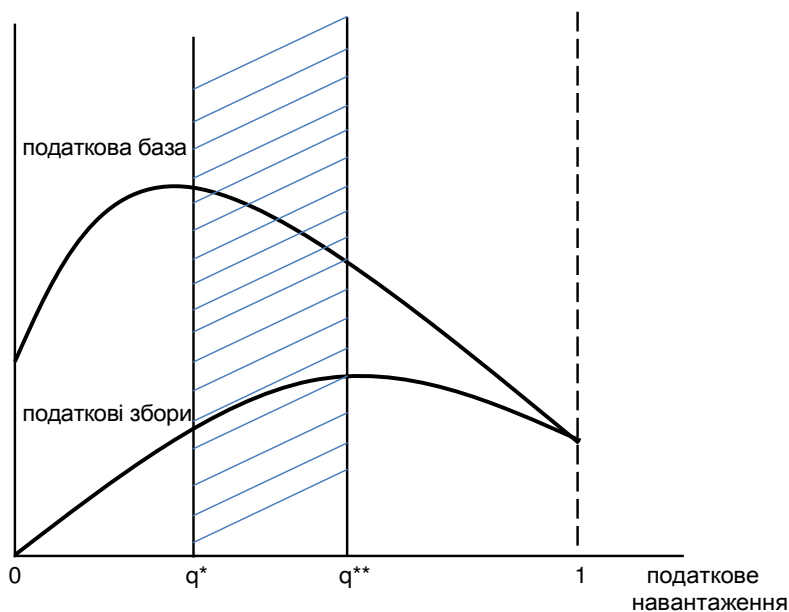
ніяких серйозних і головне – однозначних рекомендацій, здійснювали експерименти з вітчизняною фінансовою системою.

Відносно недавно стало остаточно зрозуміло, що концепція фіскальної кривої А. Лаффера потерпає від методичної та теоретичної неповноцінності [2; 3; 4]. Зараз питання вже ставиться по-іншому. Первинним елементом державних фінансів є виробник з його ставленням до зростання чи зменшення показника одержавлення ВВП. Залежність між обсягом виробництва і сумарною величиною державних фінансів задається так званою виробничою кривою, яка в більшості випадків повинна мати параболічну форму з відповідною точкою максимуму. Величина ж одержавлення ВВП є добутком обсягу виробництва та податкового навантаження, а отже, фіскальна крива виступає як похідна від утвореної виробничої кривої. Інакше кажучи, все залежить від реакції виробника, а поповнення бюджету – це вже виключно своєрідний технологічний процес.

Схематично цей процес показаний на рис. 2.

Рисунок 2

Взаємне розташування виробничої та фіскальної кривих

Примітка. q^* та q^{**} – точки Лаффера 1-го та 2-го роду.

На перший погляд здається, що розгляд замість однієї кривої двох мало що змінює у вихідній концепції Лаффера. Однак це не так. Справа в тому, що точки оптимального одержавлення ВВП на двох кривих не збігаються і між ними завжди існує деяка розбіжність. Ця розбіжність і є тим новим елементом, який відсутній у класичній теорії Лаффера. Саме на «території» між двома точками фіскального оптимуму⁷ розігруються всі драматичні події (на рис. 2 цей інтервал позначений штрихуванням). У цій фіскальній зоні виявляється глибинне протиріччя між функціями фінансової політики держави. Відповідно, потрапляння фактичного значення показника одержавлення ВВП у «зону фіскальних протиріч» означає, що виробник уже не витримує такого рівня державної фінансової експансії та переходить у режим виробничої рецесії, а бюджет, незважаючи на труднощі виробника, продовжує «жиріти». Істинна проблема будь-якої національної фінансової політики полягає в тому, що фактичне значення показника одержавлення ВВП весь час намагається потрапити до горезвісної «зони фіскальних протиріч».

Що ж дає таке розуміння взаємозв'язку економічного зростання і фіскальних вилучень при одержавленні ВВП?

По-перше, воно остаточно розвіює ілюзії щодо можливості формування оптимальної політики державних фінансів. Такої просто не існує. Рішення про зміну рівня державних фінансів приймається або на користь виробника, або на користь державного чи місцевого бюджету. Немає ніяких компромісів.

По-друге, воно підводить до зовсім нового розуміння ефективності фінансової політики, показником якої слугує ширина «зони фіскальних протиріч», що визначається відстанню між двома критичними точками на виробничій та фіскальній кривих. Чим більша ширина цієї зони, тим більший антагонізм між функціями фінансової системи країни і тим менше шансів усунути цей антагонізм.

Світовий досвід державотворення підтверджує, що ніякий навіть найбільш витончений міждержавний аналіз відмінностей у складі державних фінансів, їх величині та способі вилучення не приводить до віднайдення «філософського наріжного каменя» національної фінансової системи, розуміння її успіхів і невдач. Мабуть, має сенс переведення проблеми в поведінкову площину та концентрація уваги на специфіці ментальності й реакції національного виробника, представників центрального уряду і місцевих громад на зміни державних фінансів.

Здійснені економетричні розрахунки для України та США, крім фактичного показника одержавлення ВВП, дозволили визначити дві критичні точки, за межами яких починається колапс виробництва і бюджету відповідно [4].

---

⁷ У науковій літературі дані точки отримали назву фіскальних точок Лаффера 1-го та 2-го роду.

Виявилося, що у США «зона фіскальних протиріч» становила приблизно один процентний пункт. Подібна розбіжність лежить у межах звичайної статистичної похибки. Це означає, що реакція державних фінансів у США на зміну показника одержавлення ВВП майже повністю ідентична реакції виробника, а отже, будь-яке «перекривання клапана» виробнику шляхом фіскального натиску автоматично погіршує бюджетні позиції країни. Яскравим прикладом зазначеної синхронності в русі двох макропоказників слугує «провальний» 2008 р., коли темп приросту ВВП США в поточних цінах склав 1,2%, а фіскальних платежів – 1,0%. Проте з урахуванням індексу зростання споживчих цін реальне падіння ВВП склало 1%, а фіскальних платежів – 0,7%. Таким чином, фінансова система США володіє надзвичайно високою чутливістю стосовно виробничої динаміки. Це можна перефразувати і так: наповненість американського бюджету залежить не стільки від величини фіскальних вилучень, скільки від величини бази, що оподатковується. Отже, як тільки обсяг виробництва знижується та оподатковувана база зменшується, валяться і державні фінанси країни.

Цей факт має величезне значення. Справа в тому, що стиснення «зони фіскальних протиріч» до нікчемної, важко вловимої величини свідчить про високий ступінь гармонізації інтересів державних фінансів і виробника. Відповідно, антагонізм між функціями фінансової політики майже повністю знято. Інакше кажучи, у США діє принцип: що погано (добре) для виробника, то погано (добре) і для державних фінансів країни. Зрозуміло, що в такій ситуації вибір ефективної ставки одержавлення ВВП значно спрощується, оскільки держава вже не повинна проводити доволі складну «подвійну» ув'язку інтересів виробників і консолідованого бюджету. Наукові постулати, які підтверджуються американським досвідом, ще раз доводять хибність векторів податкових реформ, основою яких є лише маніпулювання ставками податків. У своїх прогнозах уряду України достатньо орієнтуватися тільки на ментальну реакцію виробника й представників центральної та місцевої влади.

«Зона фіскальних протиріч» в Україні становила 5 відсоткових пунктів, тобто у 5 разів більше, ніж у США. Така величина недвозначно свідчить про своєрідний конфлікт виробничого та бюджетного критеріїв оптимізації фіскального тягаря. У цьому і полягає, мабуть, глибинна відмінність економіки України від економіки США. Якщо у США виробничі інтереси бізнесу та фінансові інтереси держави становлять певну органічну єдність орієнтирів щодо оптимальної величини одержавлення ВВП, то в Україні в наявності їх непримирне протистояння: що добре для державних фінансів, зовсім недобре для виробника, і навпаки.

Цілком очевидно, що за такого стану справ налаштувати раціональним чином фінансову систему держави виявляється просто неможливо. Ніякі маніпуляції з величиною податкових ставок, механізмом адміністрування податків і переформатуванням індикаторів міжбюджетних трансфертів не вирішать проблеми. Про це свідчить і величина фіскального навантаження, яка в

певні періоди часу в Україні була навіть нижчою, ніж у США (без урахування єдиного соціального внеску), а в інші роки – не набагато вищою. Таким чином, і з цієї точки зору, теоретична ситуація з державними фінансами в Україні може кваліфікуватися як цілком прийнятна. Однак це не змінювало основного підсумку розвитку – існування в Україні конфлікту між національними інтересами в особі державного бюджету, централізованими грошовими фондами держави, місцевими бюджетами та інтересами національного виробника, який так і не вирішився у 2015 р., коли до керівництва фінансових органів держави були залучені топ-менеджери від бізнесу.

Все сказане вище підводить до логічного запитання: як же вдалося США створити таку ефективну фінансову систему і, власне, чому Україна не може повторити цей фінансовий «подвиг»? Що цьому заважає? Хто винен, що справа не зрушується з мертвої точки більше 20 років?

Насправді проблема полягає не тільки та навіть не стільки у законодавчій і виконавчій владі та її компетентності, скільки в поведінці самого виробника. Справа в тому, що наявність широкої «зони фіскальних протиріч» свідчить про деяку загальмованість менталітету вітчизняного виробника, який є надзвичайно строкатим – від олігархів до дрібних підприємців-фізичних осіб. Наприклад, перевищення в американській економіці граничного фіскального навантаження, яке здатен витримати виробник, сигналізує бізнесу про несприятливий фіскальний клімат, після чого розпочинається таке скорочення виробництва, яке не можна компенсувати ніяким зростанням фіскального навантаження. Саме така безкомпромісна позиція американського виробника не дає американській владі ніякої альтернативи при формуванні розумної фіскальної стратегії. В Україні ж зниження випуску в аналогічній ситуації якщо і відбувається, то настільки слабке, що його легко перекрити невеликим підвищенням податків. Складається враження, що навіть тоді, коли амплітуда фіскального навантаження досягає апогею, вітчизняний виробник продовжує на щось сподіватися та працювати мало не в колишньому режимі. І навіть коли до мінімуму зводиться податкове навантаження, бізнес завжди як законними, так і незаконними шляхами намагається уникнути сплати податків. Не дивно, що проти такого індиферентного бізнесу фінансова система держави завжди має козирі та не гребує користуватися ними. Розмова ж про витоки і причини такої фіскальної толерантності й менталітету українського виробника передбачає більш глибокий аналіз, ніж лише економічний – вони криються в історії та психології українського народу, а також у недосконалості створеного в попередні роки інституту власності.

Зробимо невелику, але важливу методологічну ремарку. Справа в тому, що всі висловлені твердження базуються на спостереженні за такими статистичними агрегатами, як ВВП, бюджетні ресурси державного та місцевих бюджетів. Однак ми не можемо діагностувати безпосередню причину зменшення ВВП при зміні показника його одержавлення. Тут можливі два її альтернативні варіанти. Перший – випуск продукції дійсно зменшується у

зв'язку з падінням підприємницьких мотивів у виробника. Такий ефект може досягатися, зокрема, при вивезенні приватного капіталу за кордон. Другий – випуск продукції зменшується лише на папері (у статистичній звітності), а насправді він може навіть збільшуватися за рахунок зростання частки тіньового обороту. Щоб визначити, що саме було в країні, необхідні додаткові розрахунки масштабу тіньового сектору. Однак у будь-якому разі для бюджету країни не має великого значення це питання – він все одно не отримує відповідних податкових доходів.

Було б неправильно покладати всю провину фіскальних прорахунків держави лише на виробника. У конфлікті завжди винні обидві сторони. І органи фіскальної влади – як центральні, так і місцеві – вносять свою лепту в розхищення української економіки. Так, сьогодні у вітчизняній статистиці фігурують такі показники, як заборгованість з податків у зведений бюджет та заборгованість з відшкодування ПДВ. Це ті гроші, які господарські суб'єкти повинні були заплатити, але не заплатили, або ті гроші, які повинні були б повернутись бізнесу для поповнення обігових коштів. Ці «маленькі» фінансові індикатори дають змогу радикально переглянути політику української фінансової влади. Їх додавання або віднімання від фактичного рівня одержавлення ВВП дозволяє оцінити номінальне фіскальне навантаження, що дає уявлення про те, скільки держава акумулювала коштів у бюджетах у результаті розподілу та перерозподілу ВВП.

Таким чином, побудова ефективної фінансової системи в Україні блокується ідеологічною й психологічною невідповідністю як виробника, так і органів центральної та місцевої влади, а також небажанням або неусвідомленням необхідності «звуження зони фіскальних протиріч». З огляду на те, що державні фінанси є одночасно і фінансовою, і економічною, і філософською, і психологічною категоріями, змінитися цей стан справ може лише за умови усупільнення менталітету на основі усвідомлення необхідності одержавлення частини ВВП та сприйняття відповідальності за податкові ціни суспільних благ і трансфертних платежів. Сподіватися на швидкі зміни у цьому процесі недоречно, бо, як відомо, ідеологія і психологія швидко не змінюються. Проте якщо ми хочемо проводити реформи, то рухатися у цьому напрямі обов'язково потрібно.

Література

1. Андрущенко В. Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. – Львів : Каменяр, 2000. – 303 с.

2. Балацкий Е. В. Анализ влияния налоговой нагрузки на экономический рост с помощью производственно-институционных функций / Е. В. Балацкий // Проблемы прогнозирования. – 2003. – № 2. – С. 88–105.
3. Балацкий Е. В. Инвариантность фискальных точек Лаффера / Е. В. Балацкий // Мировая экономика и международные отношения. – 2003. – № 6. – С. 26–29.
4. Балацкий Е. В. Оценка влияния фискальных инструментов на экономический рост / Е. В. Балацкий // Проблемы прогнозирования. – 2004. – № 4. – С. 124–135.
5. Білорус О. С. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації / О. С. Білорус // Політична думка. – 2001. – № 4. – С. 68–83.
6. Гальчинський А. С. Економічна методологія. Логіка оновлення : курс лекцій / А. С. Гальчинський. – К. : АДЕФ-Україна, 2010. – 512 с.
7. Глобалізація і безпека розвитку : моногр. / за ред. О. Г. Білоруса, Д. Г. Лук'яненка. – К. : КНЕУ, 2001. – 733 с.
8. Глобализация мирового хозяйства : уч. пособ. / под ред. докт. экон. наук, проф. М. Н. Осьмовой, канд. экон. наук, доц. А. В. Бойченко. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 376 с.
9. Колодко Г. В. От идеологии неоллиберализма к новому прагматизму / Г. В. Колодко // Экономика Украины. – 2010. – № 9 (578). – С. 4–11.
10. Крисоватий А. Податки і фискальна політика : навч. посіб. / А. Крисоватий, А. Луцик. – Тернопіль, 2003. – 312 с.
11. Сакс Дж. Д. Макроэкономика. Глобальный подход / Джеффри Д. Сакс, Фелипе Ларрен Б.; хпер. с англ. под ред. С. М. Мовшовича, А. А. Фридмана, М. И. Левина. – М. : Дело, 1996. – 848 с.
12. Тимохина Е. Анализ устойчивости Федерального бюджета России в период кризиса / Е. Тимохина // Вопросы экономики. – 2011. – № 1. – С. 26–38.
13. Шишков Ю. В. Государство в эпоху глобализации / Ю. В. Шишков // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 1. – С. 3–13.
14. Auerbach A. On the Performance and Use of Government Revenue Forecasts / A. Auerbach // National Tax Journal. – 1999. – Vol. 52. – No 4.
15. Kopits G. Fiscal Rules / G. Kopits, S. Symansky // Occasional Papers. – 1998. – № 162. – P. 20–23.
16. The State in a Changing World. World Development Report, 1997 / World Bank, September. – Wash., 1997. – P. 51.